

ET HJEM OG EN FAMILIE

Arbejderkultur omkring 1940

Mød Johanne og Alfred
og deres 11 børn

Til læreren

Vi lever i en verden af materiel overflod. Alle vores basale fysiske behov er blevet opfyldt, og høj levestandard er noget vi tager for givet. Nu handler det om at realisere sig selv og signalere sine værdier. Dette står i stærk kontrast til dagligdagen for den danske befolkning i 1940'erne.

Dette undervisningsmateriale belyser samfundets økonomiske udvikling med udgangspunkt i husholdningens svære kunst i 40'erne - set i forhold til vore dages "brug og smid væk-kultur". Materialet fortæller også historien om hverdagslivet for en typisk arbejderfamilie i 1940'ernes Holbæk. Materialet er inddelt i ni temaer om livet for familien Jacobsen i Klosterstræde 8. Til hvert tema er der knyttet spørgsmål. De enkelte afsnit kan læses hver for sig eller være udgangspunkt for et mere omfattende gruppearbejde på skolen.

Indholdsfortegnelse

1. *Johanne og Alfred*
2. *Husholdningen*
3. *Husmoderen*
4. *Rationering*
5. *Beklædning*
6. *Køkken og bad*
7. *Havnearbejder, kommunist og modstandsmand*
8. *Leg, udflugt og arbejde*
9. *Glædelig jul*

Johanne og Alfred

I den lille 2½ værelses lejlighed i Klosterstræde 8, Holbæk, boede Johanne og Alfred Jacobsen og deres familie i 1940'erne. Johanne og Alfred blev gift, da de var meget unge. Johanne var kun 17 år, da deres første barn, Erna, blev født. Familien fik i alt 11 børn, hvoraf et barn døde af tyfus. De store børn var flyttet hjemmefra, da de små voksede op. Nogle af børnebørnene var på alder med de yngste børn. Familien boede i stueetagen og havde desuden et værelse på 1. sal, hvor de større børn sov.

Lejligheden havde ikke toilet. Til at begynde med brugte familien et lokum i gården ved brændeskuret. Senere brugte de et toilet med træk og slip i kælderen i nabohuset. Når børnene skulle på toilettet om aftenen stod forældrene i døren, mens børnene var derovre.

Huset var dengang ejet af kommunen. I dag er huset en del af Holbæk Museum. Museet har gennem interviews med børn og børnebørn fået historien om familien Jacobsen og livet i og omkring lejligheden i Klosterstræde 8. Med søskendeflokken som konsulenter og hjælp fra privatpersoner og institutioner er det lykkedes at skaffe møbler og andre genstande og ad den vej genskabe lejligheden, som den så ud omkring 1940.

Udstillingen fortæller således både historien om familien Jacobsen og illustrerer samtidig hverdagslivet for en typisk arbejderfamilie i 1940'ernes Holbæk.

Spørgsmål til dig

- ☞ *Hvem ejer din families bolig?*
- ☞ *Find et gammelt billede af dit hus. Sammenlign det med, hvordan det ser ud i dag. Prøv at lægge mærke til om der er industri/fabrikker eller landbrug i nærheden. Hvordan er arkitekturen? – er husene høje, lave, tætte eller med lys og luft omkring?*
- ☞ *Hvor mange personer bestod din fars familie af, da han var barn? Og din mors og dine bedsteforældres?*
- ☞ *Hvor mange personer består din familie af?*
- ☞ *Find ud af om dine forældre og bedsteforældre havde eget værelse. Hvorfor/hvorfor ikke?*

Husholdningen

Den travle og nøjsomme husholdning blev varetaget af Johanne, der i perioder havde ekstra-jobs uden for hjemmet. Bl.a. gjorde hun rent en gang om ugen hos en slagter på Ahlgade.

Under besættelsen var der mange ting, som var næsten umulige at skaffe. For kvinderne var det tit et stort problem at sætte en afvekslende, velsmagende og næringsrig middag på bordet. Problemet var særligt stort for arbejderne, der ikke selv havde jord og dyr, og som måtte købe alt, hvad de skulle bruge i underforsynede forretninger.

Familien Jacobsen havde dog en kolonihave. Her dyrkede de kartofler, porrer, løg, rødbeder, asier, kål, jordbær etc. Desuden holdt familien duer, kaniner og høns. Produkterne fra kolonihaven var basen i Johannes madlavning. Der blev ofte serveret suppe eller sulevælling til middag. Familiens husholdning blev suppleret med fisk, som Alfred fangede fra sin båd.

I nabohusets kælder var der et vaskehus med gruekedel, vaskebræt og vaskebænk. Her vaskede Johanne familiens tøj. Vasketøjet blev tørret på en snor, der blev sat op foran huset.

Johanne havde ikke nogen symaskine. Hun fik syet hos en nabo, som modtog betaling i form af fladfisk. Der fik hun også strøget eller lånte et strygejern. I hjemmet strøg hun på et tæppe på spisebordet.

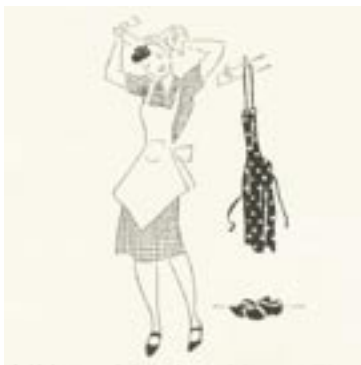
Spørgsmål til dig

- ∞ Har din familie sin egen køkkenhave? Hvad dyrker I der?
- ∞ Laver din familie selv mad af grøntsager/frugt fra køkkenhaven? Hvilke retter laver I?

Sulevælling

1 kg letsaltet flæsk
3 L vand
50 g byggryn
4 gulerødder
½ selleri
½ kg kartofler
salt, peber
persille

Flæsket, uden svær og ben, skæres i terninger og koges i vandet sammen med byggrynene i en time. Urterne og kartoflerne skæres i fine skiver eller strimler og blandes i, hvorefter det hele koges yderligere ½ time, og suppen smages til og serveres drysset med hakket persille.

Husmoderen

Den hjemmegående husmor var i begyndelsen af 1800-tallet et udpræget velhaverfænomen. Landets fattigfolk måtte i den gryende industrialisering alle arbejde; uanset om de var mænd, kvinder eller børn. Det skabte imidlertid en række problemer. Børnene var det mest synlige problem. De savnede opsyn og omsorg. De første spæde modtræk var at tilbyde børnepasning til de arbejdende forældre, men det forslø ingen steder. Andre øjnede en mulighed i at gøre som de velstillede – at lade moderen stå for hjemmet og børnene.

Husmoderen skulle stå for hjemmet. Det var en alsidig opgave. Hun skulle skabe rammerne for et godt familieliv og for familiens sundhed og trivsel. Tiden var voldsomt fokuseret på renlighed og hygiejne. Der blev skuret og skrubbet, vasket og strøget, pudset og poleret efter alle kunstens regler.

Ægtemandens rolle var at sørge for de fornødne penge, og han overdrog typisk hver måned et vist beløb til hustruen – de såkaldte husholdningspenge.

Spørgsmål til dig

- ☞ Arbejder din mor og far? Hvad arbejder de med?
- ☞ Hvem står for husholdningen i dit hjem? Hvad laver din mor og far, og hvad laver du?

Rationering

Lige så snart 2. Verdenskrig brød ud begynde folk at hamstre. Man hamstrede alt muligt; ofte ting man ikke havde brug for. Senere blev der indført rationeringer, og borgerne måtte hvert kvartal møde op på kommunekontoret for at få udleveret rationeringsmærker. Mærkerne var dog ingen garanti for at de pågældende varer fandtes i butikkerne i tilstrækkelige mængder. Børn fik også rationeringsmærker. Næsten alt var rationeret. Der kan bl.a. nævnes smør, petroleum, benzin, salt, kød og tøj.

Der blev også byttet og handlet med mærkerne. Familier med børn kunne ofte få kaffemærker til overs. Dem kunne man så bytte med venner og bekendte med mærker til andre ting, som man havde brug for.

Ligeledes opstod der ret hurtigt en sortbørshandel, hvor man på gader og i restauranter kunne købe diverse mærker til særdeles høje priser.

Mærkerne blev opbevaret på et sikkert sted, da de var et yndet objekt for indbrudstyve. De sidste rationeringer blev ophævet i 1953.

Spørgsmål til dig

∞ *Hvad ville du hamstre, hvis der blev krig i dag? Og hvorfor?*

Beklædning

Det var meget vanskeligt at skaffe sig tøj under krigen. Derfor var man nødt til at bruge det man havde. Det brugte tøj blev lappet og stoppet i en uendelighed. Når de voksne ikke kunne bruge deres tøj mere, blev det syet om til børnene.

Mange af den tids stoffer var lavet af cellulid eller kradsuld — et materiale, der var yderst ubehagelig at gå med. Når det kom i kontakt med huden, blev den rød og hævet.

En overgang kunne man også få reb og tøj af papir, men det var ikke særlig velegnet, da det selvfølgelig opløstes, når det blev fugtigt. Mangen balløve har sikkert fået sig en forskrækkelse, når den smarte, nyindkøbte skjorte begyndte at smuldre!

Sytråd var en mangelvare, og den man kunne få var af dårlig kvalitet. Da sytråd jo netop var en af forudsætningerne for at kunne reparere det gamle tøj, var det et stort problem for husmoderen.

Når der kun var tøjlaser tilbage brugte man dem til at sy tøjsko af, da man gerne skulle spare på strømperne og holde fødderne varme. Til allersidst når der kun var pjalter tilbage, samlede man stumperne sammen og sendte dem til en fabrik, der kunne rive dem op og fremstille kradsuld, som man så igen kunne lave stoffer af.

Spørgsmål til dig

- ☞ *Hvad bruger din familie gammelt tøj til?*
- ☞ *Hvem stopper hullerne i dine strømper?*

Kaffeerstatning blev bl.a. lavet af cikorie.

Køkken og bad

Familien havde ingen køleskab, og derfor var der meget lidt mad, der blev opbevaret i huset. Johanne indkøbte kun den mad, familien spiste samme dag.

Der var kun koldt vand i hanen. I kakkelovnen varmede Johanne vand i en aluminium stik-kedel. Kaffen blev lavet på en **Madam Blå** med tragt. Som erstatningskaffe brugte hun mærket **Danmark**. Under krigen ristede hun selv byggryn og malede kaffe af det.

Johanne havde ingen ovn, så maden blev lavet på to gasblus. For at spare på gasen, som kostede penge, brugte man en høkkasse til at koge færdig i. Under krigen brugte hun et spare-komfur, som ligeledes mindskede gasforbruget.

Køkkenet fungerede også som badeværelse. Her blev de små børn vasket i en zinkbalje i køkkenet. De store vaskede sig ved køkkenvasken. De ældste gik på badeanstalten på Østre Skole.

★ Boller bagt uden ovn

Disse boller kan bages i en æbleskivepande. Da de er med bagepulver, er de meget hurtige at lave.

½ kg mel, 125 g margarine, 3 tsk. bagepulver, ½ tsk. salt, 1 spsk. sukker, mandler, rosiner.

Smuldr mel og margarine. Ælt resten i dejen. Mandler og rosiner skal helst hakkes lidt. Varm æbleskivepanden op og kom lidt smør i hullerne. Fyld dem halvt med dej. Bag dem ved svag varme. Når de er næsten gennembagte, vendes de forsigtigt og bages lysebrune på den anden side.

De smager bedst lune med koldt smør.

Havnearbejder, kommunist og modstandsmand

Alfred var havnearbejder. Som ung havde han arbejdet som tjenestekarl. Derefter blev han ufaglært arbejdsmand. I begyndelsen som polererer på en møbelfabrik i Smedelundsgade og senere ved Holbæk Savværk og Carl Petersens Tømmerhandel.

Når Alfred arbejdede på havnen, blev der bragt varm kaffe til ham i en sodavandsflaske pakket ind i avispapir, så den kunne holde sig varm. Johanne gik selv ned med kaffen. Hvis hun ikke havde tid, blev en af børnene sendt af sted. Alfred startede på arbejde tidligt om morgenen ved 6-7-tiden.

Alfred kom hjem og spiste varm mad til middag kl. 12. Han fik f.eks. en stegt fladfisk eller stegt æg og en lys øl. Han havde middagspause i en time, hvor han også sov til middag på chaiselongen.

Om søndagen læste Alfred Land og Folk, som var kommunisternes avis. Han var aktiv kommunist og medlem af DKP* i Holbæk. I 1943 blev Alfred interneret i to måneder, fordi han var kommunist. Under besættelsen var Alfred modstandsmand. En dag en af pigerne kom hjem, var chaiselongen flyttet ud fra væggen. Faren var ved at ordne noget, der var gemt bag væggen. Han sagde til datteren, at hun aldrig måtte fortælle nogen, hvad hun havde set.

Spørgsmål til dig

- ∞ Find ud af, hvad din familie arbejdede med i 1940'erne. Hvor boede de? Bor du det samme sted?
- ∞ Arbejder din far og mor med det samme, som din familie arbejdede med i 1940'erne?
- ∞ Hvad er en kommunist? Findes der kommunister i dag?

* DKP = Dansk Kommunistisk Parti

Leg, udflugt og arbejde

Børnene havde ikke meget legetøj. De legede med træstykker og flasker, som de forestillede sig var dyr og "børn i børnehaven". De større børn spillede ludo, dam og mølle. Udenfor hinkede, sjippede og spillede børnene bold. De større børn læste bøger, som de lånte på biblioteket. Jytte, en af pigerne, strikkede.

Alfred havde en lille fiskekutter. Om søndagen tog han familien med på udflugt i båden. De sejlede f.eks. til Hørby, hvor de spiste medbragt mad. På en sådan udflugt kunne de godt få en sodavand, men for det meste fik de hjemmelavet saftvand. Under krigen kunne der ikke skaffes benzin, og båden blev hugget op til brænde.

Mange arbejderfamilier levede i fattigdom under besættelsen; særligt når faderen i perioder var arbejdsløs. Derfor havde mange børn arbejde efter skoletid. Det var nødvendigt, at børnene i arbejderfamilierne hjalp til. Børnenes indtægter havde helt frem til 1950'erne direkte indflydelse på familiens økonomi.

Anni og Jette, to af pigerne i familien Jacobsen, bragte aviser ud for Venstrebladet. Grethe var bypige for en dame i nærheden og hentede og bragte rulletøj ud for en rullekone i nærheden. Hun fik 3 kr. om ugen. Dem brugte hun på skoleting og måske et par strømper. Hun kunne også lide at købe kakao og mælk, så hele familien kunne hygge sig sammen med varme drikke.

Spørgsmål til dig

- ∞ *Hvad laver du i din fritid?*
- ∞ *Har du et fritidsjob? Hvad laver du?*
- ∞ *Hvad køber du for dine penge?*

Glædelig jul

Det var ikke altid, at familien Jacobsen havde juletræ. De år, hvor de havde råd, blev der købt et lille træ lige før juleaften. Børnene fik ikke julegaver med legetøj. De fik nyt tøj, som de havde på til Fagforeningens juletræsfest på Hotel Isefjord. Der fik de godteposer.

Spørgsmål til dig

- ∞ *Hvad fik du i julegave sidste år?*
- ∞ *Find ud af hvad dine forældre og bedsteforældre fik i julegave som børn?*
- ∞ *Hvad er en fagforening? Er dine forældre medlem af en fagforening?*